

SZAKMAI BESZÁMOLÓ

az Országos Bűnmegelőzési Bizottság által kiírt pályázat keretében megvalósított

BŰNMEGELŐZÉSI MODELLPROJEKTRŐL

Támogatott: Foresee Kutatócsoport Nonprofit Közhasznú Kft

A modellprojekt jellege: mikro

A pályázati program célja: Települési mediáció

A megvalósított projekt megnevezése: Települési mediáció Nagybörzsönyben

A partnerségi együttműködésben részt vevő szervezetek:

Börzsönyvidék Alapítvány;

Nagybörzsöny Község Önkormányzata;

Nagybörzsönyi Cigány Kisebbségi Önkormányzat;

Nagybörzsönyi Német Nemzetiségi Kisebbségi Önkormányzat;

Tegyünk Együtt Nagybörzsönyért Egyesület (TENE);

Nagybörzsönyi Polgárőr Egyesület;

Börzsönyvidéki Bölcsőde, Óvoda, Általános Iskola, Alapfokú Művészetoktatási és Egységes

Gyógypedagógiai és Módszertani Intézmény Nagybörzsönyi Oktatási Tagintézménye;

PrimRose Kiadó, Tanácsadó és Kulturális Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság;

Másság Alapítvány, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda;

Közösségfejlesztők Egyesülete – Közösségi Kezdeményezéseket Támogató Szakmai Hálózat;

Partners Hungary Alapítvány.

Projekt időtartama: 2009. február 15. – május 15.

Támogatási szerződés száma: 1307/2008/OBMB

Kiindulópont:

Helyzetleírás – társadalmi és mikrokörnyezet

Nagybörzsöny Pest megye észak-nyugati részén elhelyezkedő, 820 lakosú zsákfalú. A település a szobi (ipolymenti) kistérséghez tartozik, melynek központja a 2900 lakosú városka, Szob.

Nagybörzsöny múltja a jövőjének is záloga lehetne, hiszen a település nemcsak gyönyörű természeti környezetben helyezkedik el, de gazdag építészeti örökséggel is rendelkezik, továbbá egy erdei kisvasútnak is végállomása.

Néhány éve az emberek nem hittek abban, hogy fordíthatnának településük sorsán, egyre reménytelenebbnek látták a falu jövőjét, szenvedtek az egyre rosszabb közbiztonságtól, a rengeteg betöréstől, az állandósult elvándorlástól. A megismert helyiek egy része korábban több mindennel próbálkozott, de elvesztette a hitét és lendületét a sok kudarccal végződött próbálkozás miatt. Voltak mások, akik akartak tenni, és tettek is a településért, ők viszont eléggé leterheltek voltak a családjuk, a munkájuk és a településükért vállalt feladatok által, és ők sem dolgoztak azon, hogy mások bevonásával megsokszorozzák erejüket, szélesebb települési összefogást alakítsanak ki, és górcső alá vegyék fájdalmas problémáikat.

Jelentős számú betörés volt a faluban, emiatt egyrészt nagyon rossz volt a közhangulat, másrészt az ingatlanok is leértékelődtek, és a falu megítélése is nagyon negatív volt. Mindezek miatt sokan robbanásig feszültnék érezték a közhangulatot, és többeknek az önérzetét is bántotta, hogy a környéken csak „lesajnálják” a térség műemlékekben leggazdagabb községét.

A faluban komoly problémát jelent a munkanélküliség, munkalehetőség jelenleg szinte egyáltalán nincsen. A regisztrált munkanélküliek száma: 48 fő. Ugyanakkor a rendszeres segélyben részesülők száma igen magas, önkormányzat által szociális és gyermekvédelmi ellátásban részesítettek száma (az elmúlt 1 évben) 35 család, 60 fő és a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülők száma a 0-5 éves korú gyermekek között (az elmúlt 1 évben); 13 család, 23 fő. A településen a fenntartói akarat jóvoltából óvoda és 6 osztályos tagosított általános iskola működik.

A 2007. januárban megalakult Tegyük Együtt Nagybörzsönyért Egyesület (TENE) egyik fő célkitűzése a közbiztonság megteremtése volt, ezzel meg is bízták az egyik vezetőségi tagot, aki február 15-én 14 taggal létrehozta a Nagybörzsönyi Polgárőr Egyesületet.

2008. március 02-án tartottak a településen időközi választásokat. Az öt polgármester jelölt közül a TENE által támogatott jelölt nyerte a választást, magasan a többi jelölt előtt végezve.

A képviselők közül az első helyen a TENE elnöke, a második helyen a Polgárőr Egyesület elnöke végzett.

Múlt év végén jó esély látszott arra, hogy az összefogás, amely tavaly elindult a faluban tovább erősödik azáltal, hogy a polgármester és a képviselőtestület kölcsönösen támogatni tudja egymást az aktív egyesületekkel, és hogy közösen még hatékonyabban tudnak a falu jövőjéért dolgozni.

- a program megvalósításának szükségességét indokoló tényezők

Jelen program megvalósítását a pattanásig feszült helyzet indokolta a roma és a nem roma lakosság között, melyet a partnerek képviselői és a településen hosszabb ideje konzultációkat szervező közösségfejlesztő szakember közvetítette felénk. A beavatkozás konkrét okai:

- 2007-ben 98 bűncselekmény történt, amely kistérségi átlag 438%-a

- a Polgárőrség működése óta kevesebb a betörés, viszont a polgárőrök önkéntesen, önköltségen dolgoznak éjjel, majd reggel munkába mennek, a bűnelkövetések pedig folytatódnak

- a kéregetés, vandalizmus veszélyezteti az előregedő települést éltető turizmust, a kirándulókat elijeszti, a faluért rengeteget tevő vendéglátókat hergeli

- minderről nincs konstruktív kommunikáció

- eszköztelenség tapasztalható mind az érzelmek levezetésére, mind az előremutató konfliktuskezelésre.

- a projekt tartalmának rövid ismertetése

A program több folyamatlemből állt össze, melyekhez különböző eszközöket, módszertant alkalmazunk. Legfontosabb módszerünk a közösségfejlesztés és az alternatív vitarendezés volt; ezeket a program során végig együtt alkalmaztuk. A program végén a zárótanulmányban ismertettük a legfontosabb eredményeket, Nagyborzsöny legégetőbb problémáinak leghatékonyabb kezelési formáit, és egy módszertani útmutatót készítettünk a helyiek számára, hogy miképpen tudják a jövőben saját ügyeiket saját maguk kezelni. Az eszközöket, módszereket az aktív lakosoknak, szervezeteknek megtanítottuk.

A projekt folyamatlembői a következők voltak:

diagnosztika --- képzési folyamat --- konfliktuskezelés / mediációs szolgáltatások --- dialógusok, terepmunka, közösségépítés --- folyamatkövetés, evaluáció --- disszemináció

- a program által elérendő célok meghatározása

Az eredeti célkitűzések között szerepelt a lakosság számára *elérhető konkrét konfliktuskezelő eszközök* biztosítása, valamint a *helyi konfliktusmenedzsment kereteinek kidolgozása*, működtetésének szakmai támogatása és a helyi erőforrások feltérképezése, bevonása, aktívvá tétele, érzékenyítése, *képzése*, ezzel párhuzamosan a laikus közösség érzékenyítése, kioldó, feszültséglevezető technikák, kommunikációs csatornák, önszerveződés modellszerű bevezetése, mintanyújtás.

A program leírása, felépítése, elemeinek egymásra-épülése:

A program több folyamatelemből állt össze, melyekhez különböző eszközöket, módszertant alkalmaztunk. Legfontosabb módszerünk a közösségfejlesztés és az alternatív vitarendezés volt; ezeket a program során végig együtt alkalmaztuk. Az eszközöket, módszereket az aktív lakosoknak, szervezeteknek megtanítottuk, modellnyújtás által adtuk át. A program végén egy módszertani útmutatót (protokollt) készítettünk a helyiek számára, hogy miképpen tudják a jövőben saját ügyeiket saját maguk kezelni. Zárótanulmányban ismertetjük a legfontosabb eredményeket, tapasztalatokat és Nagyörzsöny legégetőbb problémáinak leghatékonyabb kezelési formáit.

Hazánkban 1700 Nagyörzsönhöz hasonló település van, a magyar lakosság 7,7%-a él ilyen falvakban. A modellprogram megvalósításához három szakterületről toboroztunk munkatársakat: mediátorok, közösségfejlesztők és szociális munkások együttműködő csoportja dolgozta ki és valósította meg a programot. A program modell-jellegét a település nagysága, jellege, az egymásra épülő folyamatok rendszere, a team felépítése és együttműködése, valamint a konfliktuskezelési és közösségépítési módszertan ötvözése adja.

A program egyik jellegzetessége volt, hogy megvalósításába számos partnerszervezetet bevontunk: a helyi partnerség felölelte a kistelepülés önkormányzati és civil intézményrendszerét. Kiváló szakmai partnerekkel működtünk együtt a képzési sorozat egyes elemeinek megvalósításában (tolerancia képzés, akkreditált mediációs képzés). A folyamat során a konzorciumi partnerség szerepét átvették azok a valóságos csoportok, (tanuló)közösségek, akik a beavatkozások során megalakultak.

A modellprogram egyetlen településen valósult meg: Nagybörzsönyben. Tevékenységeinknek a művelődési ház, az iskola, a polgármesteri hivatal és egyéb közösségi alkalmanként más közösségi színterek adtak otthont, esetenként szabadtéren.

Az alkalmazott módszerek bemutatása:

A diagnosztika során négy módszert alkalmaztunk: adatgyűjtés, kvalitatív elemzés mélyinterjúk segítségével, gyerekcsoport, fókuszcsoport. A beavatkozások tengelye az (iskolarendszeren kívüli) nem-formális képzés volt, melynek kereteit maximálisan a résztvevői igényekhez alakítottuk, és jellemzően saját élményen, rövid prezentációkon, kiscsoportos (work-shop) módszerekkel dolgoztunk együtt, összesen hat alkalommal. A képzési sorozatnak erős modellnyújtási- (kommunikációs és együttműködés) s azon túl komoly csapatépítési célja is volt, s a részvétel nagyfokú elkötelezettséget igényelt a résztvevőktől. Azok számára, akik a részvétellel kapcsolatos magas elvárásokat nem tudták vállalni, informális képzéseket, fórumokat, szakértői-előadásokat, érdekartikulációs-tervező megbeszéléseket kínáltunk. A díganózis alapján szabadidős és tematikus találkozási alkalmakat (beszélőköröket) is szerveztünk, melynek következtében kommunikáció indult meg, és közösségi terek nyíltak meg a településen. Kínáltunk a településnek közvetlenül is mediációs szolgáltatást: önállóan és/vagy a frissen kiképzett mediátoroknak ko-mediációs, konzultációs lehetőséget nyújtva. A közösségi-szabadidős programok szervezéséhez lassan bővülő létszámú önkéntes csoport alakult aktív lakosokból.

Résztvevők:

A program-megvalósító teamben tíz szakember működött együtt a szakmai program megvalósításában: mediátorok, közösségfejlesztők, szociális munkások, kommunikációs szakemberek, képzők, filmes stáb, fotós.

A program különböző részfolyamataiba a helyi társadalom különböző csoportjait tudtunk bevonni.

A képzési csoportba a konzorciumi partnerek képviselőit, egy szociális szakembert és néhány szociális területen képzett civil lakost vontunk be. A közéleti ügyekben kezdeményezett dialógusokba és akciókba a tanárokat, a szülőket, a kisgyerekes anyukákat és a településsel kapcsolatban álló szociális- és foglalkoztatási intézményrendszer munkatársait, valamint külső szakértőket is bevontunk. A roma közösség néhány tagját be tudtuk vonni az informális képzésbe, egy játszótérrel kapcsolatos érdekartikulációs kezdeményezésbe. Legtöbbször a

gyerekcsoport és az önkéntesek szervezésében megvalósuló ruhabörze kedvezményezettjeként szerepeltek. Az utolsó, még folyamatban lévő mediációban is úgy tűnik, vállalja roma szülő a részvételt.

A program-megvalósítás részletes bemutatása :

DIAGNÓZIS

Az interjúk alapján meg kellett határoznunk, hogy melyek a helyi társadalom azon csoportjai, aktorai, akiket a program során elsődlegesen meg szeretnénk szólítani, be szeretnénk vonni a folyamatba. Ezt a kapacitás, az idő, a megismert törésvonalak, a körvonalazódó ügyek és konfliktusok alapján tettük meg. A diagnosztikai folyamatot két, jól elkülönülő fázisban képeltük el: csak az interjúk összegzése után láttunk hozzá a fókuszcsoporthoz megszervezésének. Az interjúzás egyrészt a település megismerését célozta, a települési közösség, a helyi konfliktusok és a nyilvánosság jellegzetességeit kerestük, a strukturált interjú kérdései ezekre a területekre vonatkoztak. Ugyanakkor az interjúk alkalmat adtak arra, hogy magunkat és a programot megismertessük a lakosokkal, és így bizalmat építsünk.

Az interjúk alapján kiemelt fókuszra tekintettük az iskolát: egy horizontálisintegráló ügyet, ugyanakkor egy komplex konfliktus-gócot láttunk benne.

A falu életét nehezítő alapprobléma a szegénység és a munkanélküliség, valamint a megosztottság számos törésvonal mentén: roma- nem roma konfliktus, sváb-nem sváb konfliktus, katolikus-evangélikus konfliktus, kitelepített- betelepült konfliktus, az előző politikai ciklus és a jelenlegi politikai ciklus hívei közötti konfliktus, valamint az őslakosok és beköltözöttek közötti törésvonal.

Az alapproblémákra épülő jellegzetes konfliktustípusok a bűncselekmények, az együttélési nehézségek és az iskola működésével kapcsolatos problémák voltak.

32db interjú készült el, melynek összetétele:

- döntéshozók, véleményvezérek
- falusi turizmust támogatók (civil szervezetek)
- gyerekek, oktatási intézmények
- azok a személyek, akik a cigányokért szívesen tennének
- romák
- polgárőrök
- betelepülők

Fókuszcsoporthoz:

1. roma közösség és segítők;
2. polgárőrök, szállásadók;
3. tanárok;

4. iskolás gyerekek (két korcsoport).

A diagnózis feltárta a projekttel szembeni elvárásokat is. A programot a romák reménysugárnak tekintették, a nem romák szkeptikusak, de kíváncsiak voltak, és reménykedtek abban, hogy valami változást hoz ez a falu életében. Összességében úgy érzékeltük, hogy a falu konkrétumokat vár. Azzal tisztában vannak, hogy az országos szinten is megjelenő, strukturális nehézségeket programunk sem fogja megoldani, de a falu életében sok kisebb, azonban a helyiek életében annál jelentősebb súllyal bíró eredményt lehetne érni. Fontos elvárás volt, hogy elinduljon, illetve javuljon a kommunikáció a különböző közösségek között. A megoldások szempontjából elvárásként jelent meg, hogy a konkrétumok mellett az aktorok hajlandóak elköteleződni. Láthatóvá vált, hogy a faluban a törésvonalak mélyek, a problémák súlyosak, ugyanakkor az emberek hajlandóak lennének a faluért és saját boldogulásukért kapacitásokat megmozgatni.

A KÉPZÉSI FOLYAMAT

Maximum 20-24 ember képzésére volt kapacitásunk a programban egy nagyobb létszámú, vagy két kisebb létszámú csoportban.

Céljaink a következők voltak:

-- Elkötelezett és együttműködő tanuló- és munkacsoport kialakítása, amely a képzés által a helyi konfliktusmenedzsment központi pillérévé válik. Részt vehetett a képzésben, aki vállalta a részvételt a teljes folyamatban. Ehhez egyrészt a képzés hatékonysága, másrészt a csapatépítés miatt ragaszkodtunk.

-- Heterogén és integrált csoportot terveztünk, akik képviselik a megismert helyi társadalom fontos kisközösségeit vagy érdekcsoportjait tekintettel a megismert konfliktusokra és törésvonalakra, miközben személyükben elfogadottak, és a képzés célja szerint alkalmasnak tűnnek. Elszántak voltunk arra, hogy a résztvevői kör igényei és előzetes tudása-képzettsége szerint adaptáljuk képzési anyagainkat, valamint az átadás módját. Az egyes képzéseket külső szakmai partnerek bevonásával – Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda, Partners Hungary Alapítvány – hitelesítettük.

A képzési folyamat több napra tagolódott, a tervezett időpontok a következők voltak:

1. alkalom, 6 óra: Együttműködés – március 30. 12.00 -18.00 (*Foresee*)
2. alkalom, 6 óra: Tolerancia – április 3. 12.00 -18.00 (*NEKI*)
3. alkalom, 24 óra Konfliktuskezelés: Április 17-18-19. (péntek 14.00-18.00,

szombat 9.00 -18.00, vasárnap 9.00-17.00) (*Partners Hungary Alapítvány*)

4. alkalom: esetgeneráló konzultáció, május 5. (*Foresee*)

5. alkalom, 6 óra: mediációs esetmegbeszélő csoport – időpont csoportvezetői egyeztetéssel, május 11. (*Partners Hungary Alapítvány*)

6. alkalom, 6 óra: Alkalmazás, implementáció – május 12. (*Foresee*)

A szociális szférában dolgozók számára 30 kreditpontot jelentett a teljes képzésen való részvétel.

A tréning műfaja és a strukturált kommunikáció, a csoporttervezés-szervezés-lebonyolítás lehetőséget nyújtott hasznos minták elsajátítására, úgymint: bevonás, kérdezéstechnikák, leíró nyelvezet, én-üzenetek, tónus, moderálás, csoportvezetés, visszajelzés.

Elsődlegesen a konzorciumi partnerek delegálta körben, a projekt korai fázisában indult el a képzés. Sajnálatos módon azonban kulcsfontosságú célcsoportok, stratégiai partnerek - elsősorban a helyi CKÖ, valamint az iskola – a feljűk tett számos kezdeményezésünk ellenére, elfoglaltságukra hivatkozva nem tudták vállalni a komoly elköteleződést igénylő képzéseket, így kimaradtak a formális képzési folyamatból. E korlátokat felismerve, az eredeti terveinkhez képest plusz tevékenységként kidolgoztuk azokat az informális képzési programokat, amelyek elsődlegesen e fenti csoportok igényeire reflektáltak. (A program zárótanulmányában külön esettanulmányok foglalkoznak azzal, hogy milyen formában és eredményekkel sikerült bevonnunk a két, fent nevezett célcsoportot.)

Annak érdekében, hogy a kiképzett mediátorok valóban elkezdjenek mediátorként működni a településen, beépítettük a képzési folyamatba az ún. esetgeneráló csoportot.

A képzés eredményei: 14 képzett önkéntes, 7 okleveles mediátor. A csoportkohézió létrejött, támogató együttes aktivitások, tervezés, vállalások keletkeztek.

- A mediációs képzéssel párhuzamosan lezajlott az első éles mediáció a fiatalok köztérhasználatáról, amelyen többen közvetlen tapasztalatot szereztek egy általunk vezetett mediációs folyamatról.
- A stratégiai csoportra tudott reflektálni az implementációs nap, amely eredményesnek volt tekinthető a helyiek jövőbeni tervezését és vállalásaikat illetően.

- A romák és más fontos helyi szereplők kimaradása a képzésből gyengítette a projekt egészének hatékonyságát is.

Eltérés az eredeti tervtől: a képzési folyamatba bevonható személyek száma nem érte el a tervezettet, ezért az eredeti terv módosítására volt szükség: a képzési csoport mellett informális tanulási alkalmak megteremtését és közösségi dialógusok, fórumok, programok elindítását vállaltuk ahhoz hogy a képzésből kimaradt kulcs-csoportok képviselői számára igényeiknek és lehetőségeiknek megfelelő konzultációs alkalmakat tudjunk nyújtani.

MEDIÁCIÓS SZOLGÁLTATÁS, ÉRDEKEGYEZTETÉS, DIALÓGUSOK

A program során megvalósult egy mediációs ülés és egy érdekegyeztető stratégiai ülés a stábhoz tartozó mediátorok vezetésével, egy előkészített mediációs ülés viszont meghiúsult. Két, számunkra jelzett konfliktusból végül nem lett ügy. Másik két ügy folyamatban van: egy esetben önállóan mediáltak a programban kiképzett mediátorok, a másik, sokszereplős ügyben pedig egy team-beli és egy frissen végzett mediátor közösen fogják vezetni az ülést, melyet helyben, konzultációs támogatással készítettek elő.

A projekt által felvállalt ügyek:

1. fiatalok köztéri rongálása, köztérhasználata és szórakozási lehetőségei a faluban, 2. a Cigány Kisebbségi Önkormányzat és a Polgármesteri Hivatal vitája, 3. Falu Stratégiai Fórum a település jövőjéről 4. szomszédsági vita a zenehallgatás módjáról, 5. lincsközeli kocsmai incidens 6. testi veszélyeztetés: kődobálás a faluban, 7. a faluvégen lakó közösség és a polgármesteri hivatal vitája: közterek karbantartása és a szemetelés

A mediációkban és érdekegyeztetésben érintett csoportok:

- a Polgármesteri Hivatal részéről a polgármester és a jegyző
- a CKÖ vezetője és képviselői
- a faluszépítő lakosok
- a kamaszok
- a falu véleményformálói képviseleti rendszerben
- a település egyik szomszédságát képviselő lakosok
- a gyerekek mint elkövetők
- a gyerekek támogatói
- idős lakos, mint sértett

-- polgárórség vezetője mint támogató

A meg nem valósult mediáció a projekt során felmerülő első ügy volt. A CKÖ elállása a folyamattól – amely az ügy megíiusulásának oka volt – a másik oldalon sajnos erősítette azt az érzést, hogy „nem lehet együttműködni. Korábban a romák kimaradása a képzési csoportból, majd a programban ugyanekkor induló roma önszerveződési programelem szintén hasonló zsákutcába futott bele. A meg nem valósult mediáció tulajdonképpen komoly esélyét vette el annak, hogy a program ne egy „fehér”, hanem egy „roma-nem roma” program legyen.

A megvalósuló mediációk, az érdekegyeztető fórum és az eddigi mediációk sikeresek voltak, kielégítő megállapodással zárultak, a kiképzett mediátorok és résztvevők pedig, megtapasztalva e sikereket, elköteleződtek a módszer mellett.

Az érdekegyeztető stratégiai ülésen a megmaradó témákban listázták víziók és a megvalósuláshoz szükséges eszközök. A konkrét feladatok, vállalások és a pontos megvalósítási terv kidolgozása már a közösség feladata. A kommunikációs módszerek terén a résztvevők példát kaptak a moderációra, valamint hogy hogyan kell az együttműködéshez a közös pontokat megkeresni. A távollétek miatt döntéshozatalra nem lett volna lehetőség, így az eredmények javaslatként fogalmazódtak meg.

DIALÓGUSOK

Dialógus alatt egy-egy közérdekű, diagnosztika során körvonalazódó ügyre fókuszáló vagy közérdekű téma köré felépített folyamatot értünk, fókuszban a párbeszéddel és az érdekartikulációval. Megvalósuló konkrét tevékenységek: információgyűjtés és információbevitel, érintettek felkeresése és összekapcsolás, érdekartikuláció segítése, stratégia-alkotó megbeszélések, lobbizás, fórumok szervezése. Dialógusokat indítottunk a programban a következő három ügyben: általános elégedetlenség az iskola munkájával, egy új játszótér létesítése a településen, az információkhoz való hozzáférés és a lakosság kapcsolata a döntéshozókkal. Mindhárom területen történtek előrelépések, az ügy, a bevonás vagy mindkettő tekintetében. A program zárása óta jelezték, hogy az egyik elindított dialógusban (iskolaügy) vannak továbblépések.

INFORMÁLIS TANULÁS, KÖZÖSSÉGI PROGRAMOK

A közösségépítő programelemek a települési mediációs programban közvetlenül, önmagukban előrelépést jelentenek egyes, a diagnosztikában megnevezett közösségi problémák, szükségletek megoldásához. A konfliktuskezelő módszerekkel összekapcsolódva, azokat előkészítve érhetnek el

eredményeket a közösség számára fontos ügyekben. A közösségi programok a konfliktuskezelő képzésből és az arra épülő tevékenységekből valamilyen ok miatt kimaradó csoportok számára nyújthatnak bekapcsolódási lehetőséget.

Informális tanulási alkalmakat teremtettünk három kisközösség számára:

- a gyerekeknek szabadidős programokat szervező önkéntesek csoportja számára (Csipet csapat)
- a fiatal kisgyerekes anyukák csoportja számára (Mama-Baba Klub), valamint
- a CKÖ kereteitől függetlenül aktivizálható roma lakosok számára.

Az informális képzési csoportok jellemzői:

- nem követeltünk hosszú távú elköteleződést
- rövidebb (alkalmanként 1-2 óra) időtartamúak voltak
- igazodtak a napi, heti időbeosztáshoz
- a részvétel életkortól és képzettségtől független volt
- a homogén összetétel megkönnyítette a bekapcsolódást
- gyakorlatra, cselekvésre, konkrét problémákra orientált
- kisgyerekekkel együtt lehet részt venni rajtuk.

Az informális képzések céljai:

- belső kommunikáció megindítása
- információ-csere lehetősége
- informális hálózatépítés, kölcsönös támogatások a körön belül
- aktivizálás a települési közügyekben való részvételre
- szükséglet- és érdekartikuláció
- lehetséges véleményvezérek megtalálása (a későbbi képviselői rendszerhez)
- (kommunikációs) csoportnormák és szervezői készségek és módszertan gyakorlása
- ráhangolás, szoktatás egy későbbi képzésben való részvételre
- közösség- és csapatépítés
- tolerancia-fejlesztés

Az önkéntesek tanulása egyértelműen visszaigazolódott a gyerekcsoport sikerén. Az önkénteseknek sikerült felismerniük, hogy személyes, telefonos megkeresés útján sok embert be lehet vonni. A projekt végére megtanulták, hogy nyitottsággal és jó kommunikációval hatékonyan lehet kapcsolatokat építeni, amikre alapozva később tovább tudják fejleszteni a csoportot.

Az anyukák, kismamák csoportja egy hosszabb alakulási folyamaton keresztül talált rá optimális működésmódjára a program végére. Egy igazi alulról szerveződő „peer-csoport” jött létre, melynek kohézióját az azonos élethelyzet és a rendelkezésükre bocsátott és otthonossá tett közösségi tér is erősítette. Az eredetileg a csoport mellé elképzelt gyerekgondozók, óvónők felügyeletére, és az általuk javasolt tematikára a csoport nem tartott igényt.

A romák önszerveződését segítő csoport terve nem találkozott a szükségletekkel/igényekkel, így nem tudott beindulni, bár előzetes feltételezésünk szerint erre lett volna szükség ahhoz, hogy oldódjanak a társadalmi egyenlőtlenségek és az egyenlőtlen hatalmi viszonyok, amelyek jelentős háttértényezői lehetnek a a romák távolmaradásának a mediációtól és a képzéstől.

KÖZÖSSÉGI PROGRAMOK

A közösségi programok magukba foglalták különböző szabadidős tevékenységek, rendezvények megszervezését, a közösség élénkítését, a bizalomépítést, a találkozási lehetőségek és a közösségi részvétel alkalmainak megteremtését a közösségi helyek használatának beindítása céljából. Lehetséges tevékenységek: sport, játszóházi foglalkozás, ünnepek, bálók, kirándulások, falu-takarítás, faluszépítő akciók, papír-gyűjtés.

Ennek a programrésznek a keretében megvalósuló Csipet-csapat gyerekcsoport a folyamat legnépszerűbb és – a mediátorcsoport mellett – egyik leginkább fenntarthatónak tűnő vállalkozása. A gyerekcsoport egyértelműen a szükségletekre alapult, megvalósítására egy önkéntes-csoport jött létre, akik motiváltak voltak, ugyanakkor informális képzések és szupervíziós beszélgetések során készültek feladatokra. A program során hat alkalommal szerveztek gyerekprogramot, és a kezdeményezés hétről-hétre több résztvevőt vonzott. Újabban a felnőtt családtagok is részt vesznek, egyrészt segítőként, másrészt találkozási alkalomként tekintik az iskoláskorú gyerekeknek szóló foglalkozásokat.

IMPLEMENTÁCIÓ ÉS PROTOKOLL

A képzési folyamatot a konfliktuskezelés és a település belső kommunikációja nagy témáit feldolgozó (cselekvési) terv készítésével zárta le a mediátorcsoport. Az elkészült terv a képzésen tanult gyakorlati alkalmazását és a módszerek helyi megvalósulását segíti, és felkészíti a csoportot a program lezárulta utáni időszak céljaira és teendőire. **Az implementációs terv** elkészítése szükséges az elért eredmények fenntartásának érdekében, ugyanakkor a továbbfejlesztés lehetőségeit is tartalmazza. Erre a dokumentumra épül rá az úgynevezett **protokoll (útmutató)** melyet a projektmegvalósító szakmai stáb állít össze az összes projekttagot értékelve. A működtethető folyamatok definíciója és a javaslatok megfogalmazása a közösség számára kezelhető, gyakorlatias

módon történik a projekt beavatkozásainak három fő témájában: a konfliktuskezelés, a kommunikáció és a közösségfejlesztés/bevonás területén.

Voltaképpen a körvonalazódó helyi „szolgáltató ház” és a működésre, a szolgáltatásokra, profilkra vonatkozó implementációs terv a projekt összegzését és egyben a fenntarthatóság alapköveit jelenti. A szolgáltatások köre bővebb lett, mint amit a közösségi konfliktuskezelés (pl. mediáció) jelent. Ez egyenes következménye annak, hogy maga a projekt – az eredeti célok mellett – is hangsúlyosan bővült a közösségfejlesztés irányába. A csoport a projekt lezárulását követően kezdi el az implementációs terv alapján „formális” működését, a projektgazda által kézbeadott muníció (protokoll) pedig reflektál erre a tervre, az implementációs csoport nyitott végű felvetéseire is.

Az implementációs terv elkészült, ebben a formájában lezárt. A protokoll elkészült, azonban egyeztetése még folyamatban van a projekt-partnerekkel, és a végleges változat csak ezt követően zárható le.

A nagybörzsönyiek számára elkészült protokoll később jó alapanyag lehet egy települési konfliktuskezelő és közösségépítő teszt-modell kialakításához.

EVALUÁCIÓ

A program evaluációja a megvalósítás során folyamatos volt. Legfontosabb *értékelési szempontnak a részvételt* tekintettük. Ennek mentén került sor a stratégiai és operatív döntésekre, a tervezett programok megvalósítására, módosítására vagy teljes elvetésére.

Informális és szóbeli evaluáció folyamatosan, a helyben szokásos módon történt: szóbeszéd, spontán interjúk, visszajelzések kérése és megfigyelése által. Formális és szóbeli evaluáció történt a képzési napokon, az informális tanulócsoporthoz találkozási alkalmain, a diagnózist bemutató konzorciumi találkozón, a polgármesterrel és a polgárőrség vezetőjével folytatott időközi konzultáción, és a programzáró találkozón. A program záróértékelése értékelő kérdőívekkel és strukturált interjúkkal történt. Az utóbbiakat egy semleges, a válaszadók számára ismeretlen kutató vette fel hét személlyel.

- Az értékelő-lapokon a legjobb eredményeket a program szervezettsége, követhetősége kapta (4,75). A program érthetőségére és hasznosságára vonatkozóan majdnem kitűnő eredményeket kapott a projekt. A legalacsonyabb értéket a toleranciaképzés kapta, ami talán azzal indokolható, hogy ez volt az a képzés, ami a résztvevőket a saját előítéleteikkel szembesítette.
- A kérdőív egyéb kérdéseiben a résztvevők szinte egyöntetűen azt fogalmazták meg, hogy ami a falu boldogulásának a szempontjából kimaradt, az a helyi roma közösség aktivitása. Más

választ nem kaptunk erre a kérdésre. A személyes várakozások tekintetében megfogalmazódott, hogy több terepgyakorlatot várnának és skilleket ahhoz, hogy a kimaradókat hogyan lehet aktivizálni. Az értékelő interjúkból az derült ki, hogy a változásokat a résztvevők és a programból kimaradó/kihátráló romák is érzékelik. Az interjúalanyok most ígéretesnek és kilátásokkal telinek ítélik meg a jövőt, s úgy gondolják a romák is, hogy a gyerekprogramok kielégítik a gyermekek lefoglalásával kapcsolatos szükségleteiket. A beinduló közmunka-programban kapott lehetőségeket is összekapcsolják a konfliktuskezelő program által elindított romák-nem romák, döntéshozók-lakosok közti párbeszéddel.

- Nagyon erős eredménynek tekinthető, hogy azok, akikről azt hittük, hogy a programból kiestek - nem vettek részt a képzéseken, de más alternatív programokon keresztül csatlakoztak (pl. játszótér, gyerekcsoport, baba-mama klub, iskolaügy) - ők is érzékelik a faluban a pozitív elmozdulást.
- Egyértelmű pozitívum, hogy a faluban megindult a kommunikáció, a kapcsolatfelvétel olyan emberek között, akik addig nem beszéltek egymással. Ez érvényes a roma-nem roma kapcsolatokban és egyéb dimenziókban is. A program eredménye, hogy az addig lehetetlennek tűnő kommunikáció megindult a programokon (pl. gyerekcsoport, játszótér, iskolaügy, köztér mediáció) keresztül. A megközelíthetetlennek és megoldhatatlannak tűnő problémákat a kérdezett falubeliek most kezelhetőnek tekintik, mely azt jelenti, hogy az egymással szemben álló közösségek misztifikációja lehet, hogy „tompult” és/vagy a program által átadott skillek önbizalmat adtak az embereknek, és azokat alkalmasnak találják arra, hogy vitás ügyeikhez, konfliktusaikhoz hozzányúljanak.

DISSZEMINÁCIÓ

Disszeminációs céljaink között szerepelt a projektről szóló híradás a szakmai és országos (elsősorban internetes) orgánumban. A projekt részeként két film elkészítését is vállaltuk azzal a céllal, hogy azok a közösségi konfliktusokról és megoldási módokról, valamint a szereplők tanulságairól és élményeiről beszámoló, a projekt hitelességét alátámasztó eszközként széles körben terjeszthető produktumai legyenek munkánknak. Programunk és munkánk dokumentáláshoz stábunk egy szociófotós tagja is hozzájárult. A vele kötött megállapodás lehetővé teszi, hogy a Nagyborzsönyben készült képek a Foresee weboldalon kívül igény és lehetőség szerint esetleges kiállításokon is bemutatathatók legyenek.

Tartva attól, hogy a kisebbségek és a közösségi konfliktusok kapcsán napjainkban tapasztalható felfokozott média érdeklődés és negatív közhangulat veszélyeztethetik munkánk sikerét, az első másfél hónap alatt a településen kialakult kényes egyensúlyi és bizalmi helyzet megóvása érdekében jobbnak láttuk, ha az eredetileg három szakaszra tervezett kommunikáció középső, a program félidejére időzített aktivitásait nem hajtjuk végre.

Így disszeminációs munkánk két szakasz köré szerveződött, mely szakaszok a program indítása és zárása kapcsán valósultak meg.

1. A munka elindítását követően elsődleges fontosságú volt, hogy a program és annak elemei számára megteremtjük a sikeres végrehajtáshoz szükséges, az érintettek mind szélesebb körű bevonását elősegítő **helyi ismertséget**. A program kezdeti szakaszának feltáró munkája során megismert, a helybéli érintettek által leginkább használt kommunikációs csatornák igénybevétele garanciát jelentett az információ célcsoportokhoz való hatékony eljuttatására: a lokális tájékoztatást mindvégig téma-specifikus szórólapok, plakátok és a helyi hangosbemondó használatával, valamint önkéntesek bevonásával végeztük.
2. Ugyancsak kiemelt hangsúlyt fektettünk a **szélesebb körű nyilvánosság megteremtésére** már a tevékenység kezdeti szakaszában, illetve a program lezárása kapcsán is. Ennek eszközeként irányított kommunikációt folytattunk szakmai célcsoportokkal és általános tájékoztatást végző helyi, valamint országos médiumokkal.
 - 2.1. Első körben a program célkitűzéseit, a kezdeményezés hátterét, a tervezett tevékenységeket, a projekt közreműködőit és támogatóit bemutató sajtóanyagot juttattunk el elektronikus (on-line, rádió és televízió) médiumokhoz és weboldal-üzemeltetőkhez; a nyomtatott sajtó képviselőihez; a szakma tájékoztatására hivatott, hírleveket készítő és küldő szervezetekhez. Az információ több mint negyven helyre történő kiküldése kilenc azonnali megjelenést eredményezett a program számára, köztük on-line, rádiós és nyomtatott híradásokkal.
 - 2.2. A program zárásának napjaiban ismételten megkerestük a mellékletben felsorolt médiumokat és szakmai csoportokat. Ez alkalommal munkánk befejezéséről adtunk hírt közlemény formájában, mely bemutatta a projekt tartópilléreit – a közösségépítést és az alternatív vitarendezést – megtestesítő, a településen alkalmazott módszereinket és az általuk elért sikereket, változásokat, valamint egy DVD, vagy internetes link formájában továbbítottuk elkészült 15 perces filmünket is. Az információ hatására a Kossuth Rádióban, a Közösségfejlesztő Hírlevélben, a Szocháló hírlevelében, a jogiforum.hu, a bunmegelozes.hu valamint az osztalyfonok.hu oldalakon adtak hírt tevékenységünkről. Jelenleg a Magyar Narancs és a Népszabadság munkatársaival egyeztetünk további, a programot részletesen bemutató megjelenések elkészítéséről.

2.3.

Megjelenések listája:

- ipolyonline.hu
- Hídlap – cikk
- Civil Rádió – élő adás, beszélgetés a projektvezetővel
- MR1 Kossuth Rádió
- jogiforum.hu
- Szociális szakmai hírlevél
- [Osztalyfonok.hu](http://osztalyfonok.hu)
- Nyílt bűnmegelőzési honlap
- SecuriFocus biztonságvédelmi szakportál
- Közösségfejlesztők hírlevele
- Magyar Narancs*
- Népszabadság*
- Nyári Egyetem a közösségi részvétel fejlesztéséért - KERTMOZI*

* várható megjelenések

Fenntarthatóság:

A program során a különböző módszerekkel felkészített aktorok (képzési csoport tagjai, önkéntesek) jelentősége a fenntarthatóságban is kiemelkedő. Az ő részvételük, feladatvállalásaik fogják alkotni a további közösségi működés alappilléreit. Ugyanakkor önreflexiója volt a csoportnak, hogy helyben mindig ugyanazok az emberek aktívak, ha a közösség ügyeiről van szó, és ez a projekt segíthet abban, hogy a kapacitások bővíthessenek. Az értékelőlapok szerint az aktorokba, illetve a csoportba vetett bizalom erősebb és érthetőbb, míg az eredményként kirajzolódó folyamatoknak, az új „intézmények” működésének értelmét kialakulatlanabbnak tekintik.

Sajnos ez a program hamarabb véget ért, minthogy ezt elértük volna, így valamilyen mértékű fenntarthatóságot inkább a projekten végighúzó, ezt célzó beavatkozások oldaláról, illetve az elkészült tervek megvalósulásában bízva merjük feltételezni. A fenntarthatóság biztosítására mindenképpen további források bevonására van szükség, melyek segítségével további 9-12 hónapig működtetni kell konzultációs, szupervíziós, továbbképzési és szervezetfejlesztési lehetőségeket az aktoroknak, létrehívott kisközösségeknek.

A program eredményeinek egy részét egy körvonalazódó helyi „szolgáltató ház” terve viszi tovább. Ennek működésre, a szolgáltatásokra, profilra vonatkozó implementációs terve a projekt összegzését és egyben a fenntarthatóság alapköveit jelenti. A helyi mediátorcsoport a projekt lezárulását követően kezdi el az implementációs terv alapján „formális” működését. A terv utánkövetése a protokollra adott konstruktív visszajelzésekkel folyamatosan történik.

A regionális szintű szakmai együttműködésre és fenntarthatóságra vonatkozó javaslatainkat az e beszámolóhoz csatolt függelék tartalmazza, amelyet a Partners Hungary Alapítvánnyal és a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karával együttműködésben dolgoztunk ki.

Összefoglalás, javaslatok:

A tapasztalt/tanult módszerek, metódusok, mintaeljárások alkalmazhatóságának és helyi adaptációjának kérdése az egész projektet végigkísérte: a mediáció és egyéb erőszakmentes vitarendező eljárások használatának hatékonysága, helyi értelmezhetősége szinte minden egyes projekt-elem megvalósításánál felmerült, általában kételyek mentén. Máshol is jellemző lehet, hogy a partnerek és a résztvevők egyáltalán nem hallottak e módszerekről, vagy nem bíztak az alternatív vitarendezés eszköztárába tartozó metódusokban. Nem egykönnyen képzeltek el, hogy kialakulhat egy kis csapat, aki aktivizálható a helyi béke megteremtése érdekében. A helyben megerősíthető és felkészíthető erőforrás-tartalékot, önerőt nemigen látták, sokkal inkább „külső” segítséget vártak. A külső segítség pedig először nem facilitációt, hanem sokkal inkább „valaki mondja meg, valaki adjon rá pénzt” típusú elvárásokat jelentett.

Csak néhány megerősítő beavatkozás, csapatépítő élményt követően, illetve az újratervezés során vált érthetővé az általunk markánsan képviselt beavatkozási irány értelme, forgatókönyve és jelentősége. Ennek három fő alapeleme a következő volt:

1. egy döntően a helyi, sokszor nagyon is egyedi erőforrásokra és vállalatokra építő facilitációs filozófia követése, amelynek középpontjában az erőszakmentesség és az önkéntesség áll
2. egymásra épülő, szerencsés esetben egymást erősítő részfolyamatokban építkeznek, kis lépésekben haladva, több és újfajta szerepben is képesek jelen lenni a helyi közösségben,
3. a fenntarthatósági szempontnak prioritása van.

Többen a mediációs eljárást nem tartják a roma közösséggel kompatibilisnek. Ugyanezt gondolják a romák maguk is, csak az ő narratívájukban a mediáció kiszolgáltatja a romákat, mert „ha panaszkodnak, abból baj lehet”. Fontos visszajelzés, hogy a mediációhoz valóban a tárgyalásra alkalmas felek, képviseltek szükségesek, és ezt nem a mediációs szakma, hanem a közösségfejlesztés és a szociális munka módszerei tudják megalapozni. A különböző módszerek

időigényükben és tempójukban, ritmusukban is sajátosak. Amennyiben ezek a folyamatok párhuzamosan zajlanak, szükséges a szinergiák, a kapacitások és a programelemek közötti kapcsolatok monitorozása, ezek tudatosítása és a folyamat egészének kézben tartása.

A mediációk meg nem valósulásának lényeges oka, hogy a felek nem álltak készen arra, hogy partneri viszonyban tárgyaljanak az ügyről. A projekt fontos következtetése, hogy a közösségi mediációs programokban lényeges feladat, hogy amennyiben a felek között óriási pozicionális különbségek vannak, a gyengébb oldalon nincsen kialakult érdekartikuláció és jól működő képviseleti rendszer (pl. itt széthúzó, kapcsolat- és bizalomhiányos csoport volt), akkor a mediációra való képessé tétel fontos feladat. A mediátorok feladata a tárgyalásra kész és a folyamatban önkéntesen résztvevő feleket hozzásegíteni a konszenzushoz. Ha ezt első körben nem lehet megvalósítani, akkor egy települési modellprogram arra kereshet és mutathat példát, amikor más szakmák (jelen esetben a közösségépítés és a szociális munka) előzetes vagy párhuzamos bevonása válik szükségessé a tárgyalásos folyamat működtetéséhez.

Mindezek alapján fontos megjegyezni, hogy ahogy a közösségfejlesztéshez is, a közösségi mediációhoz is a fentiek értelmében vett előkészítés és a nyomonkövetés miatt jóval tágabb időkeretekre van szükség a jelen modellprojekt számára megadott három hónapnál. Hiteles jelenlét szükséges a bizalom olyan mértékű kialakításához, amely elvezet a diagnózistól a megvalósuló mediációs ülésekig. Idő kell arra, hogy a folyamat eljuthasson a diagnózistól, a konfliktusokról szóló egyéni olvasatok megosztásától addig, hogy konkrét közösségi konfliktusokra, ügyekre lehessen úgy tekinteni, mint párbeszédre (vagy a párbeszéd lehetőségére), melybe egy kompetens és pártatlan szereplőt is érdemes bevonni, s akin keresztül a béketeremtés alternatív módszereit be lehet építeni a települési közösség mindennapi életébe.

STATISZTIKA

A fentiekben említett, számszerűsített adatokon túl nem készült további statisztika a program során.

Budapest, 2009. május 29.

Benedek Gabriella
projektvezető

Települési mediáció modellprogramok regionális szintű szakmai konklúziói, fenntarthatósági irányok

A települési mediáció modellprogram keretében három, mikro projektet megvalósító program képviselői közös értékelést végeztek az egyes programok közös eredményeinek feltárása és a regionális szintű fenntarthatósági stratégia kidolgozása céljából.

Közös tapasztalatok és eredmények a kisközösségi mediáció területén:

1. Lakossági fórum: információ, tájékoztatás szempontjából hatékony módszer, ugyanakkor a kétirányú kommunikáció kevésbé valósul meg. A lakosság részéről érkező információ - elsősorban egyéni beszélgetések során, a programok végén jellemző.
2. Konfliktusfeltárás a kistérségben, illetve a közösségben különféle módszerekkel valósult meg (kutatás, lakosság és/vagy szakemberhálózat bevonása), amelyek eltérő szegmenseket vizsgáltak, ezáltal összehasonlíthatóvá válik a szerzett információ jellege és mennyisége.
3. Képzési programelem minden projektben szerepelt. Azonban ahhoz, hogy a közösségi konfliktusok hatékony feltárása ténylegesen megtörténjen, érzékenyítő blokkok (tolerancia-erősítő, etnikai konfliktusok iránt érzékenyítő témákban) is szükségesek.
4. Több programban történt együttműködés az Igazságügyi Hivatal mediátoraival (szakértőként, mentor-mediátorként, mediációs ülés megfigyelése révén vagy szakmai gyakorlat házigazdjaként).
5. A közösségi, vagy kistérségi roma-nem roma konfliktusok feltárása és kezelése hosszabb közösségfejlesztő folyamatokat igényel. A roma közösség tagjai, képviselői a belső konfliktusok miatt is nehezen bevonhatók, s közreműködésük, illetve annak formája és intenzitása elsősorban személyfüggő. Kistérségi szinten ez könnyebb olyan településeken bevonásával, ahol működik Cigány Kisebbségi Önkormányzat.
6. A mediáció módszere a programok tapasztalatai szerint kevésbé ismert, ezért a módszer és szemlélet népszerűsítése és széleskörű alkalmazásának segítése kiemelkedő jelentőségű a programok folytatása és az eredmények megtartása során.
7. A kistérségeken általános tapasztalat az, hogy a mediációt vállaló helyi lakosok (intézmények munkatársai, önkéntesek) nem teljesen függetlenek a konfliktus szereplőtől, sokszor a konfliktusos üggyel szemben – ezért a pártatlanság, függetlenség elve nem minden esetben valósítható meg maradéktalanul. Ezen elvek érvényre juttatására kiemelt figyelmet kell fordítani.
8. A kisközösségekben megvalósított programok során a település „terhelhetőségét” érzékenyen figyelembe kell venni – a közösség tagjai számára is átlátható, elkülöníthető elemekből álló program megvalósítása a célszerű.

A közösségi mediációs programok tapasztalatai alapján három programmegvalósító szervezet szakmai konzorciumot hozott létre a mediáció terjesztésének és alkalmazásának növelésére, és regionális fenntarthatósági és fejlesztési irányokat határozott meg. A közös irányok kialakítása során meghatározó szempontok voltak:

- az egyes programok hozzáadott értékeinek beépítése a többi programba;
- a programok együttműködésének hozzáadott értéke.

Az egyes programok folytatása hatékonyabban valósulhat meg a többi program tapasztalatainak beépítésével. Az egyes programok során életre hívott modellek és ezek együttes megvalósíthatóságának lehetőségének elemzése és módszertani leírása a későbbi sikeres adaptációhoz járul hozzá. Ezért a programmegvalósítók konzorciuma a modellek elemzése révén olyan módszertant dolgoz ki, amely helyszínekre szabható, településnagysághoz igazítható. A regionális fejlesztési módszer alkalmazásának tapasztalatai és eredményei folyamatosan értékelésre kerülnek.

Az együttműködés javasolt horizontális elemei:

- tudásbázis létrehozása és fejlesztése;
- a mediáció ismertségének és alkalmazásának növelése;
- szektorokon (szociális, igazságügyi, foglalkoztatási stb.) átívelő folyamatok megvalósítása.

A programmegvalósítók konzorciuma a jelenleg a régióban – hazai és európai uniós forrásból – működő programjaik tapasztalatait is beépíti a mediációs modellprogram fenntarthatóságának megvalósításába és regionális szintű fejlesztésébe. A régióban megvalósított további programjaik mentén feltérképezik a regionális lefedettséget és a lehetséges kapcsolódási pontokat, amelyek a mediációs modellprogramot erősíthetik.

A regionális fenntarthatósági és fejlesztési koncepció kidolgozói:

Foresee Kutatócsoport
Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Partners Hungary Alapítvány

Részvételi szándékát jelezte:
Konszenzus Alapítvány

Budapest, 2009. május 29.